

УДК 821.161.2.09:821.162.1-1=161.2“18”П.Гулак-Артемівський

ТВОРИ ІГНАЦІЯ КРАСІЦЬКОГО ТА АДАМА МІЦКЕВИЧА У ВІЛЬНИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПЕТРА ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО

Анна ПЕТЛЯК

Лодзьський університет
ал. Костюшка, 65, Лодзь, 90–14 (Польща), e-mail: anna_petlak@interia.pl
Кафедра видавничої справи та редагування

У статті висвітлюється питання рецепції байок Ігнація Красіцького і балади “Пані Твардовська” Адама Міцкевича українським письменником XIX ст. Петром Гулаком-Артемівським. Запозичивши від польських авторів передусім теми й сюжети, Петро Гулак-Артемівський створив нові твори, пристосовані до рідних умов та надзвичайно креативні.

Ключові слова: українська фабулістика XIX ст., польська література, творча рецепція.

На початку XIX ст. на Україні доволі популярними були твори Адама Міцкевича та Ігнація Красіцького, особливо його байкарство, яке стало тоді джерелом інспірації для декількох відомих творців, а також для авторів *minorum gentium*. Як свідчать проведені мною дослідження, у XIX ст. увагу українських авторів привернули 62 байки польського поета – їх перекладали або запозичували понад сто разів.

Ініціатором у цій справі став Петро Гулак-Артемівський (1790–1856) – український поет, слухач, а згодом професор і ректор Харківського університету. З 1818 р. він читав тут курс польської мови.

На початку своєї кар’єри Гулак-Артемівський працював гувернером у польських магнатських і дворянських родин. І саме тоді зародилася його любов до польської літератури, у тому числі до байок Ігнація Красіцького: вже у першій своїй українській байці “Пан та собака” Гулак-Артемівський наслідував Красіцького.

З 1818 р. Гулак-Артемівський переробив і переклав вісім творів з „*Wajek i przurówieści*” (“Байок і приповісток”)¹: “Пан та собака” (“Pan i pies”), “Солопій та Хівря або Горох при дорозі” (“Groch przy drodze”), “Дурень і розумний” (“Mądry i głupi”), “Цікавий і мовчун” (“Mądry i głupi”)², “Лікар і здоров’я” (“Doktor i zdrowie”), “Батько та син” (“Dziecię i ojciec”), “Дві пташки в клітці” (“Ptaszki w klatce”), “Рибка” (“Rybka mała i szczupak”).

¹ Порівн. також: *Janów J. Dzieła Krasickiego na Rusi // Księga referatów, pod red. L. Bernackiego (Zjazd Naukowy im. Ignacego Krasickiego we Lwowie w dniach 8–10 czerwca 1935). Z.1. Lwów, 1936. S.201.*

² В збірнику І.Красіцького “*Wajki i przurówieści*” є дві байки під ідентичним заголовком “*Mądry i głupi*”.

Першими зв'язок байок П. Гулака-Артемівського й І. Красіцького відзначили знавці української літератури Микола Петров³ та Омелян Огоновський⁴. Докладніше це питання висвітлили Микола Зеров⁵ і Ярема Айзеншток⁶.

М. Зеров⁷, з огляду на спосіб переробки творів Красіцького, поділив байки Артемівського на три групи. До першої він відніс такі тексти: “Цікавий і мовчун”, “Лікар і здоров'я”, “Дурень і розумний”. Ці переклади в повному сенсі цього слова відтворюють оригінал, мають класичну форму епіграмної байки. Ті, за визначенням автора, “приказки” – це чотирирядкові твори, за характером близькі до стислих і дотепних поетичних гуморесок.

До іншої групи належать три наступні байки Гулака-Артемівського: “Дві пташки в клітці”, “Рибка”, а також “Батько та син”. Порівняно з попередніми текстами, основи Красіцького поширені мінімально. Твір українського автора “Дві пташки в клітці” має прогресивний характер, що стосується також першотвору, тобто байки Красіцького “Ptaszki w klatce”. Алегорична форма ілюструє в ній природне прагнення до свободи і виражає протест проти обмеження прав людини. Український байкар зберіг у цьому творі також одну з відомих антитез Красіцького, а саме “старий” – “молодий”. Таким чином збереглося також універсальне значення тексту, безпідставно колись обмежуване політичною проблематикою.

Типово життєву фабулу має популярна в тодішніх галицьких підручниках байка “Батько та син”, в якій висміяно систему навчання в давній дяківській школі. Комізм байки збільшується в завершальному фрагменті, де байкар використав деякі ефекти бурлескного тону:

*Коли б було знаття, що гаспидська дрючина
Так дуже дошкуля, то, песька я дитина,
Коли б я так робив:
Я б впер дрючок в огонь, а різки б не палив!⁸*

Наведена цитата є виразною, хоч і дещо іронічною прив'язкою до фіналу байки Красіцького “Ојсієс і суп”, що належить до групи байкових творів князя польських поетів, присвячених “перехитрюванню”. Їх спільною ознакою є те, що герой, намагаючись уникнути шкоди, здійснює, здавалось би, раціональну дію, чим завдає подвійної шкоди.

У казці “Рибка” поет закликає “малих” не рівнятися з “великими”, не нарікати на свою долю і задовольнятися тим, що вона посилає. Українська байка відрізняється від першотвору, між іншим, яскравішим представленням тієї чи іншої ситуації, а також поглибленою психологічною характеристикою героїв. Велику увагу приділяє автор зовнішньому вигляду своїх алегоричних постатей, який цілком відповідає їх внутрішньому світу.

Найбільшим досягненням Гулака-Артемівського як переспівувача польських байок стали байки-сатири “Пан та собака” і “Солопій та Хівря або Горох при дорозі”. Український байкар, розвиваючи основну думку чотирирядкового (у першому випадку) і восьмирядкового (у другому) польського оригіналу, настільки розвинув текст, що створив власне новий твір. Загалом байка “Солопій та Хівря або Горох при дорозі” налічує 157 рядків (!), а твір “Пан та собака” – аж 183 рядків.

Написана 2 грудня 1818 р. байка “Пан і собака” вперше була надрукована в грудні того ж року в харківському журналі “Український Вістник”. Важливо, що в друкованих

³ Петров М.І. Очерки из истории украинской литературы XIX века. Киев, 1884. С.56–71.

⁴ Огоновский О. История литературы русской. Ч. 2. Львов, 1889.

⁵ Зеров М. Нове українське письменство. Історичний нарис. Київ, 1924. С.102–105.

⁶ Айзеншток Я.П. Гулак-Артемівський. Твори. Харків, 1927. С.59–66.

⁷ Зеров М. Нове українське письменство. С.109–110.

⁸ Там само. С.75.

версіях цієї байки не подано уточнення, яке міститься в автографі під заголовком твору. Йдеться про перший рядок байки Красіцького “Pan i pies”: “Pies czekał na złodzieja, całą noc się trudził”⁹.

У польській байці “Pan i pies” особливо проявилась оригінальність Красіцького, яка полягала, між іншим, у відмові від усього, що зайве або маловажне, а також у досконалому оперуванні паралелізмом і контрастом¹⁰:

*Pan czekał na złodzieja, całą noc się trudził;
Obili go nazajutrz, że pana obudził.
Spał smaczno drugiej nocy, złodzieja nie czekał,
Ten dom skradł; psa obili za to, że nie czekał*¹¹.

На прикладі несправедливо покараного пса-слуги автор показав невдячність як один із проявів усього механізму, що керує світом людей¹².

Тема, почерпнута з твору Красіцького, розкрита Артемовським дуже оригінально. Український поет порушив важливу суспільну проблему свого часу: у своєму представленні пса Рябка він показав – в алегоричному розумінні цієї постаті – забитого, позбавленого усяких прав селянина-кріпака, який сумлінно виконував свою роботу:

*Один Рябло, один, як палець, не дримає,
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма їсти хліб Рябло наш не любить:
Їв за п'ятьох, але те їв, що заробив.
Рябло на панському дворі не спить всю нічку.¹³
На жаль, за цю сумлінну працю катований він своїм паном:
“Чешіть Рябка!” – гукнув. Аж тут їх щось з десяток
Влітли з соченьку кїв Рябку в завдаток.
“Лупіть Рябка!” – кричить тут пан, як навісний;
Рябло ж наш тільки вже що теплий та живий.
Разів із шість Рябка водою одливали
І стільки ж раз його, одливши, знов шмагали,
А потім перестали¹⁴.*

Наприкінці байки Рябло, побитий удруге, усвідомив панську несправедливість, його охопило обурення сваволею пана, і він почав протестувати:

*Чорт би убив твого, Ятух, з панами батька,
І дядину, і дядька
За ласку їх!.. – сказав Рябло тут наодріз. –
Нехай їм служить більш рябий в болоті біс!
Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума угодути!¹⁵*

В зазначеній байці П.Гулак-Артемовський використав також окремі фрагменти з іншого твору Красіцького, саме – з сатири “Pan niewart sługi”, в котрій, як відомо, висловлений протест проти жорстокого ставлення до підданих, особливо проти тілес-

⁹ Петров М.І. Очерки из истории украинской литературы XIX века. С.58, 61.

¹⁰ Piszczkowski M. Ignacy Krasicki. Monografia literacka. Kraków, 1975. S.281; Wierzbicka A. O gramatyce “Bajek i przypowieści” Krasickiego // Pamiętnik Literacki. 1961. Z.2. S.417–419.

¹¹ Krasicki I. Pisma poetyckie, oprac. Z. Goliński. T. II. Warszawa, 1976. S.125.

¹² Pokrzywniak J.T. Ignacy Krasicki (1735–1801) // Pisarze polskiego Oświecenia, pod red. T. Kostkiewiczowej i Z. Golińskiego. Warszawa, 1992. T.I. S.446–447.

¹³ Український Вістник. 1818. № 12.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Український Вістник.

ного покарання, непропорційного до провини. У цій сатирі Красіцький виступив на захист слуг і селян, нещадно караних за будь-яку провину. Звідси і в Гулака-Артемівського слова про важку, невдячну службу:

*Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума угодити!*¹⁶
Нагадаєм відповідний фрагмент сатири “Pan niewart slugi”:
*Obudził się jegomość. Marcin, co czuł pilnie,
Krzęta się, chce, jak może, dogodzić usilnie,
Nadaremne starania! Któż panom dogodzi?*¹⁷

З сатири Красіцького запозичений також привід гніву пана на Рябка:

*Ти винен, брат Рябло, що вчора розбрехався,
Ти-ж знав, що вчора наш у карти пан програвся.*¹⁸
Ось фрагмент твору, що спричинив це запозичання:
*Wszystko mi nie do gustu: noc na kartach strawił,
Wszystko źle; zgrał się wczoraj, klejnoty zastawił.
Przyszłedl kupiec z rejestrem, termin przypomina,
Trzeba oddać, a nie masz: sto plag dla Marcina!*¹⁹

Навіть кількість батогів, що їх всипали Рябкові, відповідає покаранню “stu plag” Марціна: “Вліпили сотеньку київ Рябку в задаток”²⁰.

Запозичивши в байці “Пан та собака” сюжетну канву коротенького байкового твору й окремі епізоди з сатири І.Красіцького, П.Гулак-Артемівський створив численні яскраві сцени, комічно-драматичні ситуації, а також широкі описи і звичаєві замальовки. Дуже розширеним є і діалог героїв, до того ж вражаюче емоційним. Твір містить описи природи, в яких український байкар використав різноманітні метафори і порівняння.

Адаптацією байки Красіцького “Groch przy drodze” стала наступна байка Гулака-Артемівського “Солопій та Хівря або Горох при дорозі”. Твір Красіцького критикує надмірності в поведінці, закликає до помірності, здорового глузду і практичності. Господар, бажаючи запобігти втрат, коли “Прохожі з’їли йому горох, який зійшов при дорозі”, “Другого року весь горох посіяв за жито”, але через таку скупість зазнав ще більш втрат: “Знайшов і з’їдений горох, і потоптане жито”. Такий нібито раціональний розрахунок призвів до ще більших збитків героя. Закінчення твору містить явну мораль:

*Niech się miary trzymają i starzy i młodzi:
I ostrożność zbyt częstkroć zaszkodzi!*²¹

Байка Гулака-Артемівського “Солопій та Хівря або Горох при дорозі” ще більше насичена фольклорним матеріалом, ніж “Пан та собака”. “Казка” та становить обширну гумористично-сатиричну розповідь про скупого Солопія. Ім’я цього героя значуще – його можна вважати синонімом недотепи. Так от, Солопій, надміру завбачливий, намагаючись не допустити будь-якої втрати, всупереч порадам своєї дружини, засіяв горох між пшеницею та житою, через що позбувся всього урожаю. Солопій українського письменника – то узагальнюючий образ типового дрібного селянина, непридатного до раціонального господарювання. Гумор цієї байки спрямований проти егоїзму і скнарості панів, які завжди піклувалися тільки про власну вигоду.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Fragment satyry “Pan niewart slugi” cyt. za: *Krasicki I. Pisma poetyckie*. S.239.

¹⁸ Український Вістник.

¹⁹ *Krasicki I. Pisma poetyckie*. S.239.

²⁰ Український Вістник.

²¹ *Krasicki I. Pisma poetyckie*. S.127.

До своєї байки Артемовський ввів обширну вступну експозицію, ряд звичаєвих сцен, виразних етнографічних подробиць, а також дуже об'ємний діалог між Солопієм і його дружиною. Український байкар увиразнює комізм і конкретизує деякі ситуації, підкреслює динаміку картин, насичених локальним колоритом. Майстерно побудовані висловлювання, в яких найповніше віддзеркалюються характери героїв. Діалогові партії налічують інколи понад двадцять рядків, насичених деталями українського побуту, соковитими ідіомами та фразеологізмами. До мови Солопія автор ввів експресивні прокляття, що траплялись у мові народу. За допомогою таких різноманітних засобів Артемовський висміяв скнарність, засудив скупість і жадібність.

Солопій, знервований через змарнований урожай, не "turbował się srodze", як господар у Красіцького, а:

*... клене
І, на чім світ стоїть, по-сороміцькій лає,
Усіх батьків з того він світу вивертає:
"Стонадцять би копиць з рогами вам чортів!
А, бісів народе!.. коли б ти околів!
Коли б ти кожним був стручечком подавився!
Щоб в горлі він тобі кілком був зупинився!
Коли б щоб тріснув був од його твій живіт,
Ніж мав осе мене ти посадить на лід!
Щоб горошиночка в твоїх кишках бісівських
Так набубнявила, як барабан московський!"
Багацько дечого співав тут Солопій,
Молився за весь рід хрещений і за свій,
Та, вгамовавшись, знов до свого вертався;
До Хіврі сикався, за макогін хватався.²²*

Комізм пробиває також з висловлювання Хіврі, влучні відповіді якої обачніші, ніж чоловіка. Ми зауважуємо, що прислів'я, численні прислівникові звороти й інші мудрі практичні сентенції автор висловлює лише через Хіврю:

*Де п'ють, то там і лють, без шкоди не бува,
Аби здоровенька лиш була голова!
Але ти хочеш, щоб не їли кози сіна
І ситі щоб були? Ой, мудрий дужче з сина!..
Ну, цур тобі та пек! Роби ти, що хоти:
Ори, мели і їж ... Хоч голову скрути,
Про мене!.. Я тепер і не роззявлю рота;
Та вже ж побачимо, яка твоя робота!
Та й люди ж, сіючи, хоч тратять, а орють:
То дурні, от як ти, несіяні ростуть!²³*

Лексичний склад байок Гулака-Артемовського значною мірою відрізняється від мови Красіцького. Українські твори насичені такими ресурсами мовлення, як архаїзми, провінціалізми, вульгаризми, рідкісні вирази, яких уникав польський байкар – майстер елегантного висловлювання. Крім того, для українського поета важливим було не тільки значеннєве навантаження тексту, а й емоційні можливості слова.

Не дотримувався Артемовський у своїх адаптаціях усіх елементів техніки байок Красіцького, вносив у свої твори багато змін. Інколи впроваджував інновації у версифікаційній сфері творів, а також (дуже рідко) римунання. У своїх байках український автор відходив від обсягу оригінальних текстів, а також версифікаційних розмірів в їх ідентичному вигляді. Особливо це стосується, що зрозуміло, переробок, яким Гулак-

²² Український Вістник.

²³ Український Вістник.

Артемівський надав характеру байок наративних, хоча спонукою до їх написання були короткі епіграмного характеру байки Красіцького. Натомість, віршові розміри, застосовані в переробках Гулака епіграмного характеру, взірцем яких стали епіграмні байки Красіцького, близькі до тих, що їх використовував польський поет (явище ліпометрії). Епіграмна байка “Лікар і здоров’я”, коротша за оригінальний текст (“Doktor i zdrowie”), точно відтворює його версифікаційну схему. Це свідчить про сумлінність українського перекладача в роботі над адаптаціями, а також про значний ступінь естетично-літературної свідомості професора-поета.

Тексти двох із вісьмох творів Гулака-Артемівського скорочено щодо текстів польського поета, саме: “Цікавий і мовчун” та “Лікар і здоров’я”. Інші тексти було розширено. Крім згадуваних уже проявів рідкісної ампліфікації в байках “Пан та собака” і “Солопій та Хівря або Горох при дорозі”, можна назвати ще такі розширені твори: “Рибка”, “Батько та син”, “Дві пташки в клітці”.

Інтерполяції є також результатом введення українським митцем більшої кількості героїв. У байці “Пан та собака”, крім титульних постатей – Пана і собаки Рябка – виступає також парубок Явтух, а також народ. В свою чергу, до твору “Солопій та Хівря...”, крім головного героя, автор переробки увів також його дружину Хіврю.

Варто відзначити, що Гулак-Артемівський черпав твори тільки зі збірки “Wajki i przurowieści”, однак “Wajki powe”, безсумнівно, він також вивчив. Свідчить про це побудова таких творів, як “Батько та син” (М.Зеров не взяв її до уваги у своїй класифікації), “Пан та собака”, “Рибка”. Вони писані віршем нерегулярним силабічним, який не трапляється у “Wajkach i przurowieściach”, натомість, домінує в другій збірці Красіцького.

Перекладав Гулак-Артемівський українською мовою також твори Францішка Ксавера Дмоховського і Войцеха Швейковського. Через вільне пародіювання “Пані Твардовської” український поет пропагував і поезію Адама Міцкевича (з яким особисто познайомився в 1825 р. в Харкові). Мабуть, самого Міцкевича переробка “Пані Твардовської” задовольнила більше, ніж його власна балада – адже українська версія більш насичена регіональним звичаєвим матеріалом, народною лексикою і фразеологією²⁴.

Ось для прикладу перша строфа Міцкевича, в якій описана корчма:

*Jedzą, piją, hulki palą,
Tańce, hulanka, swawola;
Ledwie karczmy nie rozwalą,
Cha cha, chi chi, hejza, hola!*

Артемівський, натомість, представляє цю сценку у корчмі аж у дванадцяти рядках:

*“Нуте, хлопці! швидко, шпарко!
Музики, заграйте!
Гей, шинкарю, гей, шинкарко,
Горілки давайте!”*

*Ріжуть скрипки і бандури,
Дівчата гопцюють;
Хлопці, ніт аж лється з шкури,
Коло їх гарцюють.*

*Бряжчать чарки, люльки шкварчать,
Шумує горілка;
Стук, гармидер, свистять, кричать,
Голосить сопілка.²⁵*

²⁴ Див. *Айзеншток І.Й.* З творчих взаємин А. Міцкевича та П. Гулака-Артемівського // Радянське літературознавство. 1966. № 4. С.47–55.

²⁵ *Гулак-Артемівський П.* Байки, балади, лірика. Київ, 1958. С.68.

Ми бачимо, як майстерно використовує Артемовський ономапоєю, сцена гулянки в корчмі представлена більш повно, в дусі українського бурлеску. Українська балада насичена веселими епізодами з життя народу, створеними з надзвичайним гумором. Артемовський детально описує вчинки своїх героїв, а також обставини і місце їх здійснення. Через це переклад значно довший від оригіналу (оригінал має 124 рядки, переклад – 208). У чому ще полягає самостійність українського поета? Так, він радикально

змінює образ самого Твардовського. В Міцкевича Твардовський – дворянин, освічена особа, яка вивчила латинь, знає, хто є Мефістофелес і Белзебуб. Він продав душу дияволу, аби реалізувати свої забаганки. В Артемовського, натомість, це звичайний волоцюга і гуляка, котрий, на своє нещастя, має дружину, яка мучить і його душу, і його тіло.

Змінене й закінчення твору. У Міцкевича коротко представлена гумористична розв'язка: диявол утікає, бо готовий на все, крім одруження з дружиною Твардовського. Український поет розповідає також, як диявол під виглядом козла скакав по хатині, як бив його пан Твардовський. На завершення (чого також не має в польському творі) пан Твардовський говорить до дружини:

*“Жінко любя, годі плакати, –
Твардовський озвався, –
Хотів з чортом вас посватати, –
Та й чорт одцурався.
Мабуть, всі чорти – бурлаки,
Та ще й розум мають,
Знають, де зимують раки, –
Од жінок втікають.*

*Може, в пеклі інше діло,
В нас сього немає:
Жінка гризе душу й тіло,
Мужик попиває!”²⁶*

Отже, наслідуючи баладу А.Міцкевича, П.Гулак-Артемовський створив оригінальну, насичену українським колоритом і народним гумором баладу. Та балада, завдяки високому мистецькому рівню, мала надзвичайний успіх у читачів.

На закінчення варто нагадати, що Варшавське Товариство Приятелів Наук обрало Петра Гулака-Артемовського своїм дійсним членом, що свідчить про високу оцінку політичної діяльності поета.

WORKS OF IGNATSY KRASITSKI AND ADAM MITSKEVICH IN FREE TRANSLATIONS BY PETRO GULAK-ARTEMOVSKI

Anna PETLYAK

Lodz University (Poland)

al. Kos'tsyushki, 65, Lodz, 90–14, e-mail: anna_petlak@interia.pl

Editorial Department

The question of reception of fables by Ignatsy Krasitski and ballad “Mrs. Tvardovska” by Adam Mitskevich by the Ukrainian writer of the XIX c. Petro Gulak-Artemovskiy is high-lighted in the article. Adopting from the Polish authors foremost

²⁶ Там само. С.70.

themes and subjects, Petro Gulak-Artemovskiy created new works, adjusted to the native conditions and extraordinarily creative.

Key words: Ukrainian fables of the XIX c., Polish literature, creative reception.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ ИГНАЦИЯ КРАСИЦКОГО И АДАМА МИЦКЕВИЧА В ВОЛЬНЫХ ПЕРЕВОДАХ ПЕТРА ГУЛАКА-АРТЕМОВСКОГО

Анна ПЕТЛЯК

Лодзский университет

*ал. Костюшко, 65, Лодзь, 90-14 (Польша), e-mail: anna_petlak@interia.pl
Кафедра издательского дела и редактирования*

В статье освещается вопрос рецепции басни Игнация Красицкого и баллады “Госпожа Твардовская” Адама Мицкевича украинским писателем XIX ст. Петром Гулаком-Артемовским. Позаимствовав от польских авторов прежде всего темы и сюжеты, Петр Гулак-Артемовский создал новые произведения, приспособленные к родным условиям и чрезвычайно креативные.

Ключевые слова: украинская фабулистика XIX в., польская литература, творческая рецепция.

Стаття надійшла до редколегії 6.10.2010
Прийнята до друку 29.10.2010